

УДК 340.15:342.1(477)“1917/1918”

В.Б. Кузьменко,

доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри загальнотеоретичного правознавства та публічного
права Національного університету «Києво-Могилянська академія»

ДО ПИТАННЯ ПРО МІСЦЕ ТА РОЛЬ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ФАКТОРУ У ФОРМУВАННІ УКРАЇНСЬКОЇ РАДЯНСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ НАПРИКІНЦІ 1917 – ПОЧАТКУ 1918 РР.

Анотація. У статті досліджується питання про місце та роль соціально-економічного фактору у формуванні Української Радянської Республіки наприкінці 1917 – початку 1918 рр. Проаналізовано передумови, основні причини та чинники державотворчого процесу в Україні часів національної революції 1917–1921 рр. Визначено провідну роль соціально-економічного фактору у формуванні радянської державності в Україні. Встановлено, що планомірне нагнітання Раднаркомом Радянської Росії інфляційних процесів у поєднанні зі штучним обмеженням Української Народної Республіки готівковими ресурсами, на тлі спільної фінансової системи республік, призвело до економічного колапсу Української Центральної Ради, що негативно позначилося на її державотворчій діяльності.

Ключові слова: Українська Радянська Республіка, Українська Народна Республіка, державотворчий процес, соціально-економічний фактор, фінансова система.

Постановка проблеми. Нині Україна на загальнодержавному рівні відзначає 100-річний ювілей Української національної революції 1917–1921 рр. – одного із найскладніших та найважливіших періодів в історії українського народу [1]. Саме у ході цієї революції український народ вперше у ХХ столітті відродив суверенну національну державу з усіма належними ознаками: територією з визначеними кордонами; населенням, пов'язаним із державою відносинами громадянства; органами публічної влади, що забезпечують виконання функції держави; власною фінансовою системою; державними символами та мовою тощо.

Разом з тим, це один із найдраматичніших періодів української історії коли українське національне відродження було спотворено та знищено феноменом української радянської державності, нав'язаної більшовицькою Росією з метою збереження повного контролю над Україною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Природно, що відзначення 100-річного ювілею Української революції 1917–1921 років на державному рівні призвело до активізації процесу наукового осмислення досвіду українського державотворення наприкінці другого десятиліття ХХ століття, а разом з тим і до зростання чисель-

ності та різноплановості опублікованих наукових праць, тематичних збірок документів і матеріалів, енциклопедичних, довідникових та інших видань. Зокрема, ваговий внесок у дослідження Української революції 1917–1921 років зробили В.Ф. Верстюк, П.П. Гай-Нижник, В.Д. Гончаренко, Г.Г. Єфіменко, О.Л. Копиленко, М.В. Кравчук, С.В. Кульчицький, В.С. Макарчук, В.О. Румянцев, В.Ф. Солдатенко, О.В. Тимошук, І.Б. Усенко, О.Н. Ярмиш та ін.

Втім, проблеми формування української радянської державності наприкінці 1917 – початку 1918 рр., у тому числі й роль соціально-економічного фактору у проголошенні Української Радянської Республіки (далі – УРР), цікавила сучасних науковців меншою мірою. Адже науковий аналіз місця та ролі соціально-економічного фактору у формуванні, розбудові та занепаду держав перебуває у тіні дослідження політико-управлінських, зовнішньо-політичних, соціально-культурних та інших факторів державотворення. Між тим цей фактор має важливе значення та потребує ґрунтовного аналізу у вивченні динаміки політико-правових процесів минулого, зокрема й осмислення історії формування УРР наприкінці 1917 – початку 1918 рр.

Враховуючи вищенаведене, **метою статті** є дослідження місця і ролі соціально-економічного фактору у формуванні УРР наприкінці 1917 – початку 1918 рр.

Виклад основного матеріалу. Слід зазначити, що економічна складова будь-якого політико-правового процесу це саме та складова, яку зазвичай замовчують не лише науковці, але й безпосередні учасники досліджуваних процесів, акцентуючи насамперед увагу на покликах душі

суб'єктів історичного процесу, на їх патріотичних почуттях тощо. Проте солдати, що потерпають від голоду та холоду, яким бракує набоїв до рушниць, та які не бачать перспективи подальшої боротьби – погані захисники Вітчизни. Більшовики, як ніхто інший із учасників суспільно-політичного протистояння наприкінці другого десятиріччя минулого століття, добре це усвідомлювали. Щоб повести за собою народні маси більшовикам, поряд із радужними перспективами (мир – солдатам, землю – селянам, фабрики – робітникам), необхідно було вже відразу запропонувати їм реальні засоби до життя – продовольство, тепло в оселях тощо. Все це революційна Росія сподівалася отримати з України. А тому, поставивши собі за мету встановлення повного контролю над Україною та її ресурсами, уряд Радянської Росії всіляко сприяв радикалізації настроїв українського населення. Єдність економічного простору, передусім, фінансової системи, відкривала для Петрограду у цьому широкі можливості. Адже шляхом цілеспрямованого маніпулювання грошовими потоками можна було суттєво дестабілізувати соціально-економічну, а разом з тим і соціально-політичну ситуацію в Україні.

Зазначимо, що в умовах інтенсивного розгортання інфляційних процесів та різкого знецінення грошей, зумовленого тривалою участю Російської держави у I світовій війні та, як наслідок, нестабільністю соціально-економічного та суспільно-політичного становища країни, для існування державних інститутів, як і будь-яких інших організацій та установ, вимагалася все більша грошова маса, випуском якої внаслідок Жовтневого перевороту 1917 року монополюю розпоряджалася Рада

Народних Комісарів (далі — Раднарком). Більшовики, чудово розуміючи роль фінансового забезпечення будь-яких суспільно-політичних процесів, змусили Центральний державний банк (далі — Держбанк) Росії відразу припинити постачання грошової маси до усіх непідконтрольних їм банківських установ, у тому числі, й фінансових інституцій, що були у віданні Української Центральної Ради (далі — УЦР). Генеральний секретаріат не отримав від Раднаркому жодного карбованця. Натомість уряд Радянської Росії щедрою рукою підтримував на території України більшовицькі організації, страйкові комітети та навіть ті місцеві ради, які висловлювали підтримку Раднаркому і перебували у конфронтації з УЦР. Покажемо, зокрема, є декрет Раднаркому від 25 листопада 1917 р. про надання матеріальної допомоги у сумі 450 тис. руб. населенню Кременчуцького повіту, потребу якої у мотиваційній частині декрету було обґрунтовано тим, що населення цього повіту постраждало ще навесні 1917 р. від повені на Дніпрі [2, с. 153-154]. Така “щедрість” уряду В. Леніна пояснюється тим, що головою Кременчуцької ради робітних та солдатських депутатів був більшовик Г. Лапчинський і ця рада під його керівництвом відразу визнала Раднарком загальноросійським урядом.

Характерно, що при цьому на регулярні прохання Генерального секретаріату про надання грошової маси для покриття витрат, пов’язаних із забезпеченням життєдіяльності спільного у часи Першої світової війни фронту, функціонування транспортної мережі, освітньої галузі тощо, Раднарком жодного разу не відповідав відвертою відмовою, обіцяючи, що це питання буде розглянуто у найближчий час, або

посилався на потребу консультацій з представниками місцевих відділень банку, просив допуску своїх представників до розподілу коштів тощо. Очевидно, що це робилося навмисно для того, щоб виграти час та не підштовхнути український уряд до радикальних кроків щодо запровадження власної грошової одиниці. Відтягуючи у такий спосіб час, більшовики ще тугіше затягували фінансовий зашморг на шиї Генерального секретаріату та провокували економічний колапс в Українській Народній Республіці (далі — УНР).

Слід зазначити, що така тактика боротьби з УЦР була обрана більшовицькими вождями відразу після проголошення УНР. Так, після видання III Універсалу УЦР до Петрограду за інструкціями для подальшої діяльності більшовиків в Україні виїхав голова Південно-західного обласного комітету РСДРП(б) Г. Пятаков. І, як впливає із телеграфної розмови від 17 листопада 1917 р. народного комісара національностей Й. Сталіна (представника Раднаркому) з генеральним секретарем праці М. Поршем (представника УНР) та С. Бакинським (одним із очільників РСДРП(б) в Україні), Г. Пятаков докладно проінформував більшовицьких лідерів про ситуацію в Україні. Очевидно, що він також повідомив Раднарком і про наявність значних фінансових проблем в українського уряду. До речі, Генеральний секретаріат їх і не приховував. У тій же розмові М. Порш відверто наголошував: «Місцеві відділення державного банку, які обслуговують фронт і тил, а також промисловість відчувають великі труднощі у грошовому обігу внаслідок відсутності грошових знаків» [3, с. 52-53]. На що Й. Сталін відповів, що він сьогодні ж повідомить про це Раднарком та запевнив,

що не сумнівається ні на хвилину, що будуть прийняті всі залежні від радянського уряду заходи.

Насправді ж нарком національностей лукавив, адже він добре знав, які практичні заходи здійснюватиме Раднарком у фінансовій сфері України. На цей час більшовицьке керівництво вже прийняло рішення про призначення лідера українських більшовиків Г. Пятакова, фактично тієї людини, яка повинна була очолити «пролетарську революцію» в Україні, на незначну та непримітну з першого погляду посаду помічника комісара Держбанку Росії. Отож, на думку більшовицьких вождів, процес встановлення влади рад в Україні повинен був розпочатися з діяльності Держбанку Росії.

Звернемо увагу й на те, що коли на початку грудня конфлікт з УЦР переріс у площину збройного, а українське питання стало центральним у політиці Раднаркому, Г. Пятакова було підвищено у статусі та призначено комісаром Держбанку Росії. З появою радянського центру у Харкові саме він відповідав за належне його фінансування. Після захоплення радянськими військами Києва Г. Пятаков відразу повернувся в Україну. Більше того, за свідченням Є. Бош, він навіть претендував на посаду керівника уряду Радянської України, що, до речі, здивувало та викликало протести членів Народного секретаріату. Адже українські урядовці наївно вважали, що Г. Пятаков просто відсиджувався у Петрограді, а після «їх перемоги» приїхав «на все готове». Насправді ж у Г. Пятакова в лютому 1918 р. були всі моральні підстави претендувати на роль голови українського радянського уряду. Адже для перемоги влади рад в Україні він, як керівник Держбанку Росії, зробив чи не найбільше. Прем'єрські амбіції

Г. Пятакова, очевидно, були узгоджені з Петроградом, оскільки малоімовірним є те, щоб комісар Держбанку на власний розсуд полишив свою посаду та докладав зусиль для очолення уряду Радянської України. Очевидно, лише дестабілізація та невизначеність становища, пов'язана з укладенням УЦР мирного договору з державами Четверного союзу, стримала Раднарком від рішучих кроків у кадровій політиці в Україні та зробила небажаним, на цей час, привнесення суперечностей у діяльність Народного секретаріату. Тому Г. Пятакову довелося повернутися у Петроград.

Разом з тим УЦР, як зазначалося вище, упродовж листопада-грудня 1917 р. десятки разів безрезультатно клопотала перед Раднаркомом про надсилання обігових коштів до банківських установ України. Для прискорення вирішення цього питання Генеральний секретаріат випробував різні методи: від наївних умовлянь до грізних попереджень. Зокрема, генеральний секретар по продовольству М.М. Ковалевський і заступник генерального секретаря фінансів В.П. Мазуренко навіть направили у Держбанк Росії, та водночас передали у пресу, офіційну телеграму із розповіддю про надходження до них щоденного потоку вимог продовольчих управ, заводських комітетів, польових казначейств і так далі, для задоволення яких необхідно один мільйон рублів. При зволіканні з висланням грошей, попереджали автори телеграми, виникає загроза бунтів на ґрунті грошового голоду [4, арк. 257]. Цей крок українських урядовців дивує своєю наївністю, адже більшовики цього тільки й чекали, щоб в Україні дестабілізувалася соціально-економічна ситуація, ширилося невдоволення українських мас політикою

УЦР та, зокрема, виникали бунти на ґрунті грошового голоду.

У грудні 1917 р., після оголошення Раднаркомом Ультиматуму, Генеральний секретаріат вже вимагав від уряду Леніна гроші в обмін на продовольство, наполягаючи навіть на оплаті вартості третьої частини продовольства золотом. Однак і це мало допомогло, оскільки більшовики вже контролювали значні українські території та налагодили процес викачування продовольства з України, як шляхом реквізицій, так і шляхом купівлі хліба у селян в обмін на шойно надруковані паперові гроші. Так, на початку січня 1918 р. народний комісар по боротьбі з контрреволюцією на Півдні Росії В. Антонов-Освієнко, що очолив радянські війська у боротьбі з УЦР, повідомляв народний комісаріат військових справ: «Багато супутньої роботи з продовольством, багато найкращих очікувань виникає. Харківська, Катеринославська і Полтавська [губернії], зайняті нами, можуть дати нам до 25 мільйонів пудів хліба, треба їх зуміти взяти» [5, с. 33].

Водночас відсутність обігових коштів фактично руйнувала економічну базу УНР. Однак належне розуміння ролі та місця соціально-економічного фактору у національно-визвольній боротьбі українського народу, а також необхідності рішучих дій у цьому напрямку, прийшло очільникам УЦР запізно. Так, лише 15 грудня на засіданні українського уряду генеральний секретар шляхів сполучення В.Д. Єщенко порушив питання «про зріст більшовизму в масах і в українському війську. Сил для боротьби з більшовизмом у Генерального секретаріату немає. Він опирається на залізничників, які зупиняють наступ більшовиків. Щоб підтримати їх, потрібні гроші. Без грошей ніяка бо-

ротьба неможливіс. С. Петлюра підтвердив, що «становище дуже грізне»: із-за відсутності грошей «не можна послати агітаторів, задовольнити українське військо, серед якого шириться більшовизм». М. Порш запропонував «негайно випустити українські гроші і тимчасово конфіскувати капітали ошадних кас. Коли робітники і військо не одержать грошей, буде крах республіки» [6, с. 38-39].

До подібних висновків в оцінці соціально-економічного становища України приходили також і урядовці Радянської Росії. Зокрема, Л. Троцький наприкінці грудня із задоволенням повідомляв В. Воровському: «Рада знаходиться у стані повного розладу. Неотримання від нас грошей поставило її у нестерпне становище...» [7, с.121]. Таким чином, більшовики внаслідок осмислених та цілеспрямованих дій досягли повної дестабілізації фінансової системи УНР та підвели УЦР на межу економічного колапсу.

Водночас уряд Леніна повністю взяв на утримання маріонетковий радянський уряд України у Харкові. Так, вже у першій телеграмі до новоутвореного ЦВК рад України від 16 грудня Раднарком зазначав, що «вітає народну владу України. Із цього часу гроші будемо пересилати на ім'я уряду України, тобто Центрального Виконавчого Комітету України. Всіх, хто звертається до нас за грошима з України, ми будемо направляти до Центрального Виконавчого Комітету» [2, с. 246]. Отже, Раднарком не лише брав на себе зобов'язання фінансування Радянської УНР, але й волів створити харківському уряду імідж головного розпорядника фінансових потоків в Україні. Більшовики чудово розуміли, що для того, щоб трудящі маси України визнали нову

владу, вона повинна була їх матеріально зацікавити.

У цьому контексті показовою є постанова Раднаркому від 17 грудня про переадресацію асигнованих управлінню Південно-західної залізниці 13 680 000 рублів «до Харкова, у розпорядження Українського робітничо-селянського обласного уряду». Причому, в постанові наголошувалося, що гроші ці належить використати виключно на сплату жалування залізничникам, а сама виплата грошей повинна була здійснюватися спеціально уповноваженими представниками робітників під контролем ЦВК рад України [8, арк. 3]. Зауважимо, що Південно-західна залізниця на той час перебувала під контролем Генерального секретаріату та обслуговувала потреби Південно-західного і Румунського фронтів (доставляла продовольство, зброю та поповнення на фронт, евакуювала поранених тощо). Невиплата жалування залізничникам несла у собі загрозу паралічу цієї залізниці та, як наслідок, можливої руйнації фронтів. Тому, щоб не допустити ліквідації фронту до завершення переговорів з Четвертним союзом Раднарком вимушений був надати залізничникам хоча б мінімальні кошти. Однак і це більшовики вирішили зробити із користю для себе. Для більшовицького керівництва було важливо, щоб гроші залізничникам видавали не чиновники управління Південно-західної залізниці, та навіть не емісари Раднаркому, а саме представники маріонеткового радянського уряду України. У такий спосіб більшовики сприяли процесу його легітимації.

Така політика Раднаркому відразу давала свої плоди. Після того, як більшовики взяли на себе безпосереднє фінансове забезпечення залізничників,

останні позбавлялися моральних підстав протидіяти поширенню радянської влади. Так, вже 7 січня 1918 р. В. Антонов-Овсієнко повідомляв народний комісаріат з військових справ, що «із залізничними і телеграфно-поштовими службовцями налагодилися самі кращі відносини» [5, с. 33]. Зазначимо, що успіх Раднаркому у боротьбі з УЦР значною мірою визначився підтримкою залізничників, які сприяли швидкому просуванню радянських військ територією України. Більше того, сама війна Раднаркому з УЦР наприкінці 1917 — початку 1918 рр. в історії отримала назву «ешелонної» війни.

Підкреслимо також, що за визнанням керуючого справами українського радянського уряду Г. Лапчинського, перші делегації з місць до Народного секретаріату були саме у справах фінансових: «Якщо не помиляюся, це були представники міської Думи якогось невеличкого міста на Херсонщині, — за ними сунули всякі інші міста та повіти, а також безліч робітничих делегацій по зарплату» [9, с. 169]. Зрозуміло, що гроші вони отримували в обмін на «сущу дрібничку» — визнання радянської влади на своїй території.

Для налагодження каналу надходження фінансових потоків з Петрограду новостворений Народний секретаріат відразу підпорядкував собі Харківську контору Держбанку. Наказом народного секретаря фінансів В. Ауссема комісаром банку було призначено Л.А. Смолякова [9, с. 168-169]. 21 грудня народне секретарство фінансів видало постанову, відповідно до якої фінансування усіх установ на території України мало здійснюватися виключно через Народний секретаріат [10, с. 531-532]. А 2 січня 1918 р. за пропозицією народного

секретарства фінансів уряд поклав на Харківське губернське казначейство тимчасові функції Державного казначейства (скарбниці) Української Радянської Республіки [9, с. 169]. За далеко неповними даними з кінця грудня 1917 р. по квітень 1918 р. через Харківську контору Держбанку від Раднаркому в Україну надійшло 860 млн. рублів [11, с. 42]. На той час це була астрономічна сума.

Водночас зазначимо, що український радянський уряд фактично був позбавлений права самостійно розпоряджатися фінансами, які надходили з Петрограду. Усі гроші, що надходили до Харкова від Раднаркому, завжди мали адресне призначення (на виплату коштів певним категоріям населення, на утримання війська, на закупівлю хліба тощо). Більше того, ці кошти хоча й надходили до Харківської контори Держбанку, проте безпосереднє право розпоряджатися ними мали лише довірені особи Раднаркому С. Орджонікідзе та В. Антонов-Овсієнко. Як повідомляв 10 квітня 1918 р. голова радянського уряду України М. Скрипник у своїй заяві до Раднаркому РСФРР, що «за весь час перебування Української Народної Республіки у складі Російської Федерації Народний Секретаріат мав від Ради Народних Комісарів асигновану у середині грудня субсидію в мільйон [рублів] на організацію радянської влади на Україні. Всі ж інші суми, що відправлялися Радою Народних Комісарів на Україну, відправлялися у вигляді підкріплення Харківському відділенню Державного банку, колишньому тоді відділенню Державного банку Російської Федерації. Витрати цих сум здійснювалось виключно по асигнуванням центральної влади Російської Федерації» [12, арк. 65-66].

У структурі фінансового потоку, який спрямовував Раднарком в Україну, основне місце займали кошти спрямовані на закупівлю хліба для голодуючого населення російських регіонів, у першу чергу в містах Петрограді та Москві. Зокрема, продовольче підгрунття більшовицького наступу на Україну чітко простежується в Ленінських розпорядженнях. Так, зокрема, 13 січня В. Ленін направляє телеграму до Народного секретаріату, штабу В. Антонова та С. Орджонікідзе, в якій вимагає: «Усіма засобами просувати вагони з хлібом в Петроград, інакше загрожує голод. ... Пам'ятайте, що від вас залежить спасіння Пітеру від голоду» [13, с.53]. А 15 січня 1918 р. В. Ленін телеграфує: «В Харків. Антонову і Серго. Заради бога, вживайте самі енергійні та революційні заходи для відправлення хліба, хліба і хліба !!! Інакше Пітер може залякнутися. Особливі потяги і загоны. Збирання та зсипання. Проводжати потяги. Повідомляти щоденно. Заради бога !» [13, с. 30]. У відповідь В. Антонов-Овсієнко 16 січня запевняє В. Леніна: «З продовольством, напевно, упораємося, тільки надсилайте побільше грошей» [5, с. 40]. 22 січня Ленін знову телеграфує С. Орджонікідзе: «Продовжуйте, заради бога, з усіх сил добувати продовольство ... Відносно надсилання грошей говорив і буду говорити з Пятаковим. Сто мільйонів вислані, 50 будуть вислані в Харків» [13, с. 35].

Слід підкреслити, що фінансові можливості Раднаркому на цей час, обмежувалися лише продуктивністю друкарського верстату Монетного двору та наявністю необхідної сировини (відповідної фарби, паперу тощо). Купуючи продовольство в Україні, в обмін на щойно надруковані паперові гроші, які не були забезпечені

товарною масою, радянська влада породжувала в державі гіперінфляцію та вкрай дестабілізувала фінансову систему держави.

Разом з тим частину продовольства в Україні уряд Леніна отримував в обмін на товари. Так, постановою Раднаркому від 25 січня 1918 р. 100 000 000 рублів передавалося у розпорядження президії Московської обласної ради на виготовлення мануфактури для обміну на хліб [2, с. 594]. Звернемо увагу на те, що ця постанова була покликана не лише отримати у кінцевому рахунку продовольство з України, але й водночас нею надавалися значні обігові кошти для реанімації мануфактурної промисловості московського регіону та забезпечувалися роботою тисячі російських робітників. Очевидно, саме на ці кошти Московський обласний продовольчий комітет згодом надіслав в Україну для обміну на хліб 30 вагонів мануфактури, 10 вагонів чаю, 5 вагонів калаш, 500 пар взуття [14, с. 25].

Водночас хліб для голодуючого населення російських промислових центрів не лише закуповувався або обмінювався в Україні, але й значна його частина ревізувалася радянськими загонами з продовольчих складів УЦР, у представників заможних класів тощо. Так, спеціальною постановою Раднаркому від 14 січня 1918 р. від Всеросійської продовольчої ради і комісаріату продовольства вимагалася «посилити надсилання не тільки комісарів, але й багаточисельних збройних загонів для найбільш революційних заходів просування вантажів, збирання і зсипання хліба тощо, а також для безпощадної боротьби з спекулянтами аж до пропозиції місцевим радам розстрілювати викритих спекулянтів і саботажників на місці» [15, с. 314].

Загалом, за підрахунками В.І. Борисова, в січні — квітні 1918 р. до Радянської Росії щонайменше було відправлено з України 17,3 млн. пудів хліба [14, с. 25]. Однак і ця колосальна цифра є, на наш погляд, значно меншою від реальної. Адже лише з Дніпровського, Бердянського та Мелітопольського повітів за період з 1 березня до кінця квітня 1918 р. до Росії було вивезено близько 6 млн. пудів хліба [16, с. 73], і це окрім вивезених безпосередньо з Криму за січень — квітень 1918 р. 5 млн. пудів хліба [17, с. 20]. Зрозуміло, що після того, як в Україні побували надіслані урядом Радянської Росії продовольчі загони, мрії австро-німецької армії на отримання продовольства з України ставали примарними.

Необхідно також враховувати, що окрім продовольства з України до Російської Федерації у величезних масштабах вивозились сировинні ресурси (вугілля, залізо та ін.), дорогоцінні метали, культурні цінності тощо.

Наступною по об'єму у структурі фінансового потоку Раднаркому були витрати на формування і утримання збройних сил для боротьби з УЦР. Загальна сума витрат Раднаркому на формування військових загонів для боротьби з УЦР, особовий склад яких рекрутувався переважно із представників великоруських губерній, вимірювалася сотнями мільйонів рублів [18, с. 102-105]. Крім того, десятки мільйонів рублів спрямовувались Раднаркомом на здійснення підривної роботи у тилу УНР та організацію повстань в Катеринославі, Олександрівську, Києві, Одесі та інших містах України.

Висновки. Отже, провідну роль у процесі формування та утвердження Української радянської республіки наприкінці 1917 — початку 1918 рр. відіграв соціально-економічний

фактор. Саме завдяки єдності економічного простору, насамперед фінансової системи, Радянській Росії вдалося послабити УЦР, дестабілізувати соціально-економічну ситуацію в УНР, підштовхнувши її на межу суспільно-політичного колапсу. Разом з тим безпосереднє фінансування Раднаркомом УРР та перетворення Народного секретаріату на головного розпорядника коштів на території України надало можливість більшовикам забезпечити легітимізацію, по суті, маріонеткового українського радянського уряду, сформувавши по-

тужні антиукраїнські збройні сили, «купувати прихильність» значних верств українського населення (робітників, залізничників, поштово-телеграфних працівників та ін.), а також «нейтральність» частини українізованих гарнізонів УЦР тощо. Таким чином, політика Радянської Росії в Україні була спрямована на активну протидію процесу самовизначення українського народу, всіляко намагаючись ліквідувати економічну базу для формування політичного суверенітету навіть Радянської України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Указ Президента України від 22 січня 2016 року за №17/2016 «Про заходи з відзначення 100-річчя подій Української революції 1917-1921 років» // режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/17/2016>
2. Декреты Советской власти. 25 октября 1917 — 16 марта 1918 г. / Ред. коллегия Г.Д. Обичкин и др. М.: Госполитиздат, 1957. Т.1. 678 с.
3. Сталин И.В. Сочинения / Сост.А.Е. Кирюкин, Р.И. Косолапов, С.Ю. Рыченков. Т. 17. Тверь: Северная корона, 2004. 564 с.
4. Державний архів Російської Федерації. Ф.8415, оп.1, спр.12.
5. Директивы командования фронтов Красной Армии. 1917—1922 гг. В 4-х томах. Т.1: ноябрь 1917 г. — март 1919 г. М.: Воениздат, 1971. 788 с.
6. Українська Центральна Рада: Документи і матеріали. У 2 т. / Упорядн.: В.Ф. Верстюк (керівник), О.Д. Бойко, Ю.М. Гамрецький та ін. Т.2. К.: Наукова думка, 1997. 424 с.
7. Михутина И. Украинский Брестский мир. Путь выхода России из Первой мировой войны и анатомия конфликта между Совнаркомом РСФСР и правительством Украинской центральной рады. М.: Издательство «Европа», 2007. 288 с.
8. Російський державний архів соціально-політичної історії. Ф.19, оп.1, спр.28, арк.2; спр.29.
9. Лапчинський Г. Перший період Радянської влади на Україні // Літопис революції. 1928. №1. С. 159-175.
10. Великая Октябрьская социалистическая революция на Украине. Сборник документов и материалов. В 3-х т. / Сост. И.В. Демкин, А.З. Мищенко, С.О. Розин и др. К.: Госполитиздат УССР, 1957. Т.3. 998 с.
11. Скляренко Є.М. Боротьба трудящих України проти німецько-австрійських окупантів і гетьманщини в 1918 р. К.: Вид-во АН УРСР, 1960. 284 с.
12. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. Ф.1, оп.1, спр.7 в.
13. Ленин В.И. Полное собрание сочинений. Т.50: Письма. Октябрь 1917 — июнь 1919 гг. М., 1970. 537 с.
14. Борисов В.І. З досвіду рішення продовольчої проблеми в Україні 1917—1920 рр. (Зрівняльний аналіз діяльності політичних партій). Автореф. дис. ... д.і.н. К., 1993. — 37 с.
15. Ленин В.И. Полное собрание сочинений. Т.35: Октябрь 1917 — март 1918 гг. М., 1974. 514 с.
16. Гарчев П.І., Кононенко Л.П., Максименко М.М. Республіка Таврида. К.: Політвидав України, 1990. 127 с.

17. Гарчева Л.П. Создание Советской Социалистической Республики Тавриды. Днепрпетровск, 1981. 117 с.

18. Кузьменко В.Б. Радянська Україна: проект і реалізація (1917-1924 рр.). Специфіка державотворення крізь призму національної політики більшовиків: монографія. О., 2009. 363 с.

Кузьменко В.Б.

К вопросу о месте и роли социально-экономического фактора в формировании Украинской Советской Республики в конце 1917 — начале 1918 гг.

Аннотация. В статье исследуются вопросы места и роли социально-экономического фактора в формировании Украинской Советской Республики в конце 1917 — начале 1918 гг. Проанализировано предпосылки, основные причины и факторы процесса государственного строительства в Украине времен национальной революции 1917—1921 гг. Определено ведущую роль социально-экономического фактора в формировании советской государственности в Украине. Установлено, что планомерное развертывание Советом народных комиссаров Советской России инфляционных процессов в соединении с искусственным ограничением Украинской Народной Республики наличными ресурсами, на фоне общей финансовой системы республик, привело к экономическому коллапсу Украинской Центральной Рады, что негативно отобразилось на ее государственном строительстве.

Ключевые слова: Украинская Советская Республика, Украинская Народная Республика, государственное строительство, социально-экономический фактор.

V. Kuzmenko

To the question of the place and role of the socio-economic factor in the formation of the Ukrainian Soviet Republic in the beginning of 1917 — beginning 1918.

Summary. The article examines the issues of the socio-economic factor in the formation of the Ukrainian Soviet Republic in late 1917 — early 1918. In the article were analyzed presuppositions, main reasons and factors of state-building in Ukraine during the period of national revolution of 1917—1921. It was defined a leading role of a socio-economic factor in the formation of Soviet State power in Ukraine. In the article was established that the systematic deployment of inflationary processes coupled with the artificial limitation of the Ukrainian People's Republic by cash resources, made by the Council of People's Commissars of Soviet Russia on the background of the republics' general financial system, led the economic collapse of the Ukrainian Central Rada, which was negatively reflected on it's state-building.

Keywords: the Ukrainian Soviet Republic, Ukrainian People's Republic, state-building, socio-economic factor.

